

ingediend op **1762** (2022-2023) – Nr. 1
23 juni 2023 (2022-2023)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan
uitgebracht door Alessia Claes

over de financiering van het klimaatbeleid

Samenstelling van de Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan:

Voorzitter: Andries Gryffroy.

Vaste leden:

Allessia Claes, Arnout Coel, Andries Gryffroy, Rita Moors, Philippe Muyters;
Leo Pieters, Sam Van Rooy, Wim Verheyden;
Robrecht Bothuyne, Peter Van Rompuy;
Steven Coenegrachts, Willem-Frederik Schiltz;
Staf Aerts, Chris Steenwegen;
Bruno Tobback.

Plaatsvervangers:

Inez De Coninck, Annick De Ridder, Sofie Joosen, Freya Perdaens, Kris Van Dijck;
Adeline Blancquaert, Bart Claes, Carmen Ryheul;
Stijn De Roo, Koen Van den Heuvel;
Tom Ongena, Mercedes Van Volcem;
Björn Rzoska, Mieke Schauvliege;
Els Robeyns.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

INHOUD

I.	Toelichtingen.....	4
1.	Toelichting door Karel Baert en Tom Van den Berghe (Febelfin)	4
2.	Toelichting door Michel Casselman en Werner Decrem (PMV)	7
3.	Toelichting door Ann Verlinden en Marc Van den Bosch (PensioPlus) .	11
II.	Bespreking.....	14
1.	Vragen van de leden	14
1.1.	Leo Pieters	14
1.2.	Chris Steenwegen	14
1.3.	Björn Rzoska	15
1.4.	Allessia Claes	16
1.5.	Leo Pieters	16
1.6.	Andries Gryffroy	16
2.	Antwoorden van de sprekers	17
2.1.	Karel Baert en Tom Van den Berghe	17
2.2.	Michel Casselman en Werner Decrem	19
2.3.	Ann Verlinden en Marc Van den Bosch	20
3.	Replieken en aanvullende antwoorden	23
3.1.	Andries Gryffroy	23
3.2.	Karel Baert.....	23
3.3.	Chris Steenwegen	23
	Gebruikte afkortingen	24

Bijlagen: zie de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be

Het Vlaams Energie- en Klimaatplan (VEKP) 2021-2030 vormt de basis voor het Vlaamse energie- en klimaatbeleid. In maart 2022 richtte het Vlaams Parlement een Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan op, die zich buigt over de door de Vlaamse Regering goedgekeurde visienota's over het energie- en klimaatbeleid en over de opvolging van het VEKP.

Op 5 juni 2023 hield de commissie een hoorzitting over de financiering van het klimaatbeleid, in aanwezigheid van:

- Karel Baert (CEO Febelfin) en Tom Van den Berghe (directeur Duurzame financiering Febelfin);
- Michel Casselman (algemeen manager PMV) en Werner Decrem (groepsmanager Infrastructuur en vastgoed PMV);
- Ann Verlinden (secretaris-generaal PensioPlus) en Marc Van den Bosch (adjunct-secretaris-generaal PensioPlus).

De presentaties van de sprekers zijn te vinden op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

(Deze vergadering werd als hybride vergadering georganiseerd.)

I. Toelichtingen

1. Toelichting door Karel Baert en Tom Van den Berghe (Febelfin)

1.1. Inleiding

Het begeleiden van de klimaattransitie is een van de belangrijkste prioriteiten van de financiële sector, stelt *Karel Baert*. De Vlaamse overheid doet een beroep op de financiële sector om de transitie te begeleiden, maar ook de financiële sector zelf wil daar zijn schouders onder zetten, zoals ook gebeurde bij de COVID-19-crisis en de energiecrisis. Febelfin wil samen met de overheid, als partner van de overheid, de klimaatdoelstellingen van Parijs bereiken.

Febelfin vertegenwoordigt de banksector, en bij uitbreiding de hele financiële sector, met uitzondering van de verzekeringen, die door Assuralia vertegenwoordigd worden. Ook kredietverleners en leasemaatschappijen worden vertegenwoordigd door Febelfin en spelen een rol in de klimaattransitie.

1.2. Situering van de financiële sector in de Europese regelgeving rond duurzame financiën

De financiële sector heeft een centrale positie in het mobiliseren en heroriënteren van kapitaalstromen richting duurzame projecten, stelt *Tom Van den Berghe*. Projecten kunnen van burgers, ondernemingen of overheden komen, en kaderen binnen de SDG's of duurzame ontwikkelingsdoelen. Ook in het kader van de Europese Green Deal heeft de private financiële sector een rol te spelen, door het financieren van de SDG's, waarvan de klimaatdoelstellingen een belangrijk onderdeel zijn. Tom Van den Berghe stelt dat het financieren van de SDG's niet enkel via publiek geld kan gebeuren. Minstens de helft van de financiering zal vanuit de private hoek moeten komen, verduidelijkt hij.

De 'dubbele materialiteitsbenadering' vormt de basis van de hele Europese regelgeving rond duurzame financiën. Dat wil zeggen dat de Europese wetgeving de relatie tussen economie enerzijds en het milieu anderzijds bekijkt vanuit twee richtingen. Langs de ene kant is er de 'financiële materialiteit'. De klimaatverandering levert risico's op die belangrijk zijn voor beleggers en voor toezichthouders. De klimaatverandering heeft bijvoorbeeld impact op de stabiliteit en de rendabiliteit

van de financiële sector. Naast risico's zijn er ook opportuniteiten: innovatie rond klimaatverandering brengt opportuniteiten met zich mee om nieuwe financiële waarde te creëren.

Langs de andere kant is er de 'milieu- en sociale materialiteit'. Daar kijkt men naar de impact van financiële keuzes op de maatschappij en het milieu. Bepaalde economische keuzes financieren heeft een positieve of negatieve impact op het milieu. Het financieren van steenkoolcentrales heeft bijvoorbeeld een negatieve impact. Anderzijds kan men een positieve impact genereren door gericht innovatie en hernieuwbare energie te financieren.

De dubbele materialiteitsbenadering is specifiek voor de Europese aanpak, verduidelijkt Tom Van den Berghe. In de Verenigde Staten wordt bijna uitsluitend vanuit het oogpunt van de financiële materialiteit gekeken. Alle regelgeving probeert daar de risico's voor de financiële sector te beperken. De dubbele materialiteitsbenadering heeft een impact op het risicobeheer, op rapportering, op de diensten van de financiële sector en op due diligence.

De Europese taxonomie, een lijst van duurzame economische activiteiten, is een van de belangrijkste regelgevingen voor banken. De definities van groene economische activiteiten hebben een impact op transparantie- en rapporteringsverplichtingen van de financiële sector. Banken moeten kunnen zeggen hoeveel procent van hun kredietportefeuille naar de financiering van groene activiteiten gaat. Daar worden ook producten rond opgebouwd: hypotheeklen, consumentenkredieten, groene obligaties, projectfinanciering enzovoort. Die financieringsoplossingen maken allemaal gebruik van de Europese definities van groene economische activiteiten. De taxonomie is een streefdoel voor evoluties bij beleggingsproducten en in de dialoog met klanten. In de dialoog met ondernemingen is dat een ijkpunt voor het verduurzamen van bedrijfsvoering.

De banksector gaat heel wat verbintenissen en engagementen aan op het vlak van klimaat, stelt de spreker. Er bestaan heel wat methodologieën om bijvoorbeeld de CO₂-intensiteit van beleggingsportefeuilles en kredietportefeuilles in kaart te brengen.

1.3. Klimaattransitie en kredietverlening

Kredietverlening is een van de kerntaken van de financiële sector. Die rol neemt verschillende vormen aan in verschillende domeinen, stelt *Karel Baert*. Op het vlak van wonen zijn er energie-efficiënte hypothecaire kredieten, renovatiekredieten, consumentenkredieten voor zonnepanelen, warmtepompen en dergelijke meer. In de mobiliteitssector zijn er autoleningen en -leasing voor wagens met een lage of geen CO₂-uitstoot. Er is projectfinanciering voor biomassa-centrales, zonne-energie, onshore en offshore windenergie. Er zijn ook groene obligaties die uitgegeven worden door ondernemingen en regionale of lokale overheden. De financiële sector verstrekt kredieten aan ondernemingen die gelinkt zijn aan duurzaamheidsdoelstellingen, en werkt samen met de Europese Investeringsbank voor cofinanciering van kmo's. Ten slotte is er de adviesverlening, specifiek rond de uitvoering van energie-efficiëntieprojecten.

Er is een enorme toename van consumentenkredieten voor energiebesparende doeleinden, voor de financiering van groene investeringen, van warmtepompen, zonnepanelen en laadpalen. Van 2021 naar 2022 was er een verdubbeling van de verstrekte kredieten, en van 2015 tot 2022 zelfs een verdrievoudiging. Die exponentiële groei zet zich verder in het eerste trimester van 2023, en toont het toenemend belang aan dat Belgische gezinnen aan ecologie hechten. Het weerspiegelt ook de steeds strengere reglementering op het vlak van energiezuinigheid. De energiecrisis heeft de Belgen bewust gemaakt van het belang om zuinig om te

springen met energie. Kredietgevers hebben daarop ingespeeld met specifieke vormen van krediet, zoals groene kredieten aan aantrekkelijke rentevoeten.

Karel Baert pleit ervoor om een langere looptijd van consumentenkredieten mogelijk te maken, vooral voor kredietbedragen tussen 3500 en 10.000 euro, die momenteel 42 tot 48 maanden bedragen. Febelfin wil die termijn verlengen tot 60 maanden, omdat hierdoor de maandelijkse financieringslast voor klanten lager zal liggen en minder een drempel kan zijn voor bijvoorbeeld de installatie van zonnepanelen.

Bij de hypothecaire kredieten voor verbouwingen wijst Karel Baert op een sterke terugval van de vraag. Dat heeft waarschijnlijk te maken met de stijgende rentevoeten. Febelfin beveelt aan om de hypothecaire inschrijving te verlengen van dertig naar veertig jaar. Dat zou kredietnemers die hun krediet hebben afbetaald de mogelijkheid geven om terug krediet op te nemen, voor bijvoorbeeld een energetische renovatie, onder dezelfde hypothecaire inschrijving. Dat zou de kost van een nieuwe inschrijving vermijden.

Febelfin is voortrekker van het Energy Efficient Mortgage Label in Europa, waarmee het aandringt op uniforme regels voor duurzame hypothecaire kredieten. Febelfin overlegt met de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij om elementen uit het asbestdossier te kunnen integreren in de analyse van kredietdossiers. Febelfin werkt samen met Eurofinas aan een definitie van groene consumentenkredieten. Febelfin is er ten slotte trots op het voortouw te nemen van het Life BE FREE-project, met steun van de Europese Commissie, dat vanaf oktober 2023 permanente rondetafels over energie-efficiëntie zal organiseren. Febelfin doet dat samen met Embuild, de vereniging van Belgische bouwbedrijven, en de VVSG.

Tom Van den Berghe geeft vervolgens een overzicht van voorstellen ter bevordering van energiebesparende maatregelen voor particuliere woningen. Febelfin heeft een uitgebreide nota gemaakt met uitgewerkte voorstellen, die op verzoek kan worden overgemaakt aan de commissie. Febelfin vraagt toegang tot de Vlaamse databank voor EPC-attesten. De EPC-waarden van woningen zijn een sleutelement voor banken om energie-efficiënte kredieten te vergelijken met de taxonomie, en om de evolutie ervan in het oog te houden, argumenteert Tom Van den Berghe. Een renovatie vraagt volgens de taxonomie een verbetering van 30 procent in het EPC-attest. Banken hebben die informatie nodig om daar oplossingen rond te kunnen uitwerken.

Er zijn ook specifieke oplossingen voor projectfinanciering voor ondernemingen, vervolgt Tom Van den Berghe. Enerzijds zijn er de groene obligaties en leningen die specifieke projecten financieren. Anderzijds is er een sterke groei van 'sustainability-linked loans'. In tegenstelling tot groene obligaties zijn die niet gekoppeld aan een specifiek project, maar aan de duurzaamheidsprestaties van een onderneming. Aan de hand van een specifieke indicator, bijvoorbeeld de reductie van koolstofuitstoot van een onderneming, kan de intrestvoet van de lening stijgen of dalen. Elk jaar wordt die prestatie-indicator dan geëvalueerd, waarna de interestvoet aangepast wordt. Indicatoren kunnen ook elektrificatie, recyclage of genderdiversiteit zijn.

1.4. Klimaattransitie en beleggingen

Duurzame beleggingen zijn, naast investeringen, een ander belangrijk instrument voor de financiële sector in de klimaattransitie. Via die weg kan het spaargeld van de burger duurzaam worden belegd, verduidelijkt Tom Van den Berghe. Duurzame beleggingen kennen een zeer sterke groei. Dat wordt ook ondersteund door wetgeving. Sinds augustus 2022 zijn beleggingsadviseurs verplicht om klanten te vragen naar hun duurzaamheidsvoorkeuren. Dat is een formeel onderdeel van het

MiFID-beleggersprofiel. Alleen producten die voldoen aan die duurzaamheidsvoorkeuren kunnen worden aangeboden.

De sterke stijging van duurzame beleggingen brengt ook gevaren met zich mee, waarschuwt de spreker. De definitie van een duurzame belegging is niet altijd eenvoudig. Het is commercieel interessant om een belegging als duurzaam te promoten. Om de integriteit van die markt te beschermen, heeft Febelfin in 2019 het initiatief genomen om een kwaliteitsstandaard voor duurzame beleggingen en verzekeringen op te stellen: het 'Towards Sustainability Label'. Dat initiatief is onderzocht en is nu zelfstandig in een aparte vzw die onafhankelijk van de financiële sector wordt beheerd. Het label is in drie jaar tijd uitgegroeid tot het meest gerespecteerde en meest omvattende duurzaamheidslabel voor financiële producten in Europa.

Meer dan honderd financiële instellingen uit tien verschillende landen zijn betrokken bij het Towards Sustainability Label. Meer dan zevenhonderd producten hebben het label gekregen, wat betekent dat een bedrag van meer dan 500 miljard euro volgens de principes van het label beheerd wordt. De bedoeling is om greenwashing te bestrijden, een minimaal niveau van duurzaamheid te garanderen, verduurzaming bij beleggers te vermijden en de brede financiële markten te verduurzamen. Het Towards Sustainability Label bouwt verder op Europese regelgeving en staat onder onafhankelijk toezicht en audit door verschillende instellingen. Ook het beleggingsbeleid van het pensioenfonds van de ambtenaren van de meeste Vlaamse lokale besturen gebeurt volgens de principes van dit label.

1.5. De financiële sector als partner

Karel Baert duidt ten slotte hoe de financiële sector als een partner wil fungeren van andere sectoren en entiteiten in de verduurzaming van de samenleving. Febelfin werkt zo onder meer samen met het VBO, Voka, Agoria, ORI, Embuild, Essenscia, Fevia. Volgens *Karel Baert* heeft Febelfin regelmatig contact met deze instanties om samen aan de kar te trekken. Febelfin neemt ook bewustmakingsinitiatieven. Grote bedrijven in Vlaanderen zijn zich al goed bewust van alles wat op hen afkomt van regelgeving in verband met verduurzaming, maar bij kmo's is er nog veel werk aan de winkel. Febelfin besteedt daar aandacht aan via verschillende initiatieven.

Karel Baert herhaalt dat het voor Febelfin cruciaal is om toegang te krijgen tot de EPC-databank van de Vlaamse Gemeenschap, omdat de sector verplicht is om aan de Europese Centrale Bank te rapporteren over duurzaamheidscriteria en de duurzaamheid van portefeuilles. Als de sector geen toegang heeft tot die databank, is dat erg moeilijk. *Karel Baert* erkent het belang van privacy hierbij. Febelfin is bereid om daar alle vragen rond te beantwoorden.

Andries Gryffroy vraagt verduidelijking rond de vraag van Febelfin voor toegang tot de EPC-databank, met name of Febelfin van een beperkte, tijdelijke toegang, die het nu al heeft, wil overstappen tot een permanente toegang. *Karel Baert* antwoordt dat de vraag gaat over toegang voor de duur van de lening, dus niet om permanente toegang.

2. Toelichting door Michel Casselman en Werner Decrem (PMV)

2.1. Inleiding

PMV is een investeringsmaatschappij. Ze heeft haar missie in 2022 aangepast om nog meer de nadruk te leggen op duurzaamheid, stelt *Michel Casselman*. PMV geeft geen subsidies, maar verwacht dat investeringen renderen. PMV financiert zowel bedrijven als projecten, zoals vastgoedprojecten of infrastructuurprojecten.

PMV investeert via kapitaal, leningen en waarborgen. Er zijn daarnaast fondsleningen die eigenlijk ook kapitaalinvesteringen zijn. Een aantal producten bij de leningen, zoals de Winwinlening en het Vriendenaandeel, zijn gestandaardiseerd, maar PMV verschaft ook heel wat financiering op maat. In 2022 investeerde PMV 210 miljoen euro, en verstrekke het 386 miljoen euro aan waarborgen. De portefeuille is aangegroeid tot 1,2 miljard euro op balans, en 400 miljoen euro via fondsen die PMV beheert voor derden.

Duurzaamheid maakt expliciet deel uit van de missie van PMV. Vanaf 2024 zal elk dossier waarin PMV investeert gescreend worden op de ESG-normen. PMV kiest ervoor de financier van de klimaattransitie te zijn. PMV zal dus niet alleen financieren wat vandaag al duurzaam functioneert, maar zal zich bijvoorbeeld richten op de kmo-sector, waar nog heel wat werk is op vlak van duurzaamheid. Dat gebeurt door een ESG-analyse te maken voor de financiering start, en afspraken te maken rond parameters. Doel is dat elk bedrijf duurzamer is op het ogenblik dat PMV uitstapt dan toen PMV instapte.

Michel Casselman geeft een aantal voorbeelden van activiteiten van PMV. Via de vriendenaandelen heeft PMV Campina Energie gefinancierd, een energiecoöperatie in de Kempen. Bright Energy werkt duurzame batterijoplossingen uit, met toepassing in de bouwsector waar nog heel wat dieselgeneratoren gebruikt worden die stilaan omgezet worden in batterijen. Ellio is een producent van speedpedelecs, opgestart door mensen uit de automobielsector, die de veiligheidsnormen die daar gangbaar zijn omgezet hebben in het design van speedpedelecs, waardoor ze wat veiligheid betreft ver vooruit zijn op andere spelers op de markt.

2.2. Innovatie: van kost naar opportuniteit

PMV is in grote mate een financier van innovatie, vervolgt Michel Casselman, waarbij het projecten financiert die moeilijker liggen op de private markt. In de portefeuille van PMV vindt men dus heel wat innovatieve bedrijven. Dat biedt grote opportuniteiten om innovatiegedreven producten naar de markt te brengen, in Vlaanderen, België, Europa en zelfs in de rest van de wereld. PMV stelt vast dat het bij innovatie belangrijk is om vroeg in de markt te komen. De overheid kan daarbij een ondersteunende rol spelen.

Zo kan de overheid objectieve informatie verstrekken. Het is moeilijk om op de hoogte te zijn van alle vernieuwingen en alles juist in te schatten. Er is heel veel informatie die elkaar soms tegenspreekt. Met instellingen als VITO en onderzoek kan de overheid stellingen trachten te objectiveren.

De overheid kan innovatie ook stimuleren door regelluwe zones. Rond energie en klimaat zijn uiteraard regels afgesproken. De spreker pleit voor zones waar bepaalde innovatieve oplossingen uitgetest kunnen worden.

Het klimaatneutraal maken van het huizenbestand is een enorme opgave en verloopt te traag. Een adres is een persoonsgegeven dat door GDPR beschermd wordt, wat beperkingen legt op het testen van algoritmes voor artificiële intelligentie. Als dit niet getest kan worden, sluit men volgens Michel Casselman bepaalde keuzes rond klimaatneutraliteit uit. Regelluwe zones zouden het mogelijk maken om innovierend te zijn ten opzichte van het buitenland, de transitie te versnellen en duurzame commerciële producten te maken.

PMV krijgt vaak vragen voor risicovolle financiering van infrastructuur, waarvan nog niet bewezen is dat het werkt. Het 'Joint Credit Mechanism' dat Japan met een aantal Aziatische landen afgesproken heeft, bevat afspraken over CO₂-rechten die vrijkomen bij de implementatie van vernieuwende projecten.

Tot slot benadrukt Michel Casselman ook het belang van het aantrekken van talent. Goed onderwijs is van groot belang, ook voor innovatie op vlak van klimaat.

2.3. Ervaringen PMV

Michel Casselman overloopt ook een aantal concrete ervaringen van PMV. De energieleningen zijn leningen die door het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap lokaal, via steden en gemeenten, in de markt gezet worden. PMV beheert de backoffice, zodat de leningen een performant opvolgsysteem hebben. Het gaat om bijna 30.000 leningen van maximaal 60.000 euro voor een totaal van bijna 350 miljoen euro. Febelfin kan hogere bedragen lenen, maar deze energieleningen laten ook mensen met een beperkt inkomen toe om goedkope financiering te vinden voor renovaties van woningen. Een derde van die leningen wordt ingezet voor dakrenovatie. Dakrenovatie en buitenschrijnwerk maken samen meer dan de helft uit van die leningen. Er worden 4000 energieleningen per jaar toegestaan, en op het moment van de hoorzitting bedroeg de uitval minder dan 0,2 procent, wat veel beter is dan verwacht.

Via de Winwinlening wordt jaarlijks tussen 100 en 150 miljoen euro spaargeld ingezet om vrienden of familieleden te financieren. Dit is in 2023 nog niet specifiek gericht op duurzaamheid, maar PMV bespreekt met zijn voorgedij om een groene versie van de Winwinlening op de markt te brengen.

2.4. Principes over infrastructuur

Werner Decrem licht de werking van PMV op het vlak van infrastructuur toe. Het gaat dan om grote investeringen met een lange terugverdientijd. Om de investering te kunnen doen, moeten binnen die terugverdientijd voldoende inkomsten gegenereerd worden. De kostprijs om deze leningen te financieren wordt bepaald door het risicoprofiel. De kostprijs van de financiering kan alleen gereduceerd worden door het risicoprofiel aan te passen. De overheid kan tussenkomen met subsidies, maar dat kan een effect hebben op het risicoprofiel. Als overheid betaal je mee, naast diegene die uiteindelijk de baten heeft van de infrastructuur die gerealiseerd wordt. De overheid kan ook veel impact hebben op het risicoprofiel door het gevoerde beleid. Door duurzame alternatieven te stimuleren of niet-duurzame alternatieven te ontmoedigen, kan men een belangrijke impact hebben op het marktrisico van iemand die in infrastructuur investeert.

De hoge kapitaaluitgaven (capex), de operationele kosten (opex) en de vergoeding voor het geïnvesteerde kapitaal moeten terugverdiend worden in de loop van de lening, verduidelijkt *Werner Decrem*. Nieuwe, duurzame alternatieven worden vaak gemeten via de LCOE-parameter (Levelized Cost Of Energy), waarbij gemeten wordt hoeveel euro per MWh je moet verdienen, rekening houdend met de hoogte van de investering, de operationele kosten en de verwachte productie. Bij een LCOE onder de marktprijs loopt het vanzelf, maar ligt de LCOE substantieel boven de marktprijs, dan moet de overheid tussenkomen met subsidies om die investeringen te realiseren. De overheid heeft veel gedaan om het risicoprofiel bij investeringen in hernieuwbare energie te verminderen, bijvoorbeeld door subsidies te laten variëren naargelang de marktprijs van energie. Zo kan men vaststellen dat heel wat projecten zonder subsidies mogelijk zijn. Men zoekt echter nog steeds naar manieren om het risicoprofiel te reduceren om investeringen aan te trekken, door de inkomsten op langere termijn te verzekeren. Bij investeringen in windmolenparken, bijvoorbeeld, tracht men contracten af te sluiten met grote bedrijven, zodat men verzekerd is van een bepaalde prijs op lange termijn.

Sinds 2009 is PMV actief in de sector van zonne- en windenergie. *Werner Decrem* toont een grafiek waarop men de sterke daling ziet van de LCOE tussen 2010 en 2021. In de beginperiode, toen kosten en risico's nog erg hoog waren, heeft de

overheid veel gesubsidieerd, maar door de leercurve en de schaalvoordelen, zijn deze kosten heel snel gedaald. Dat was vooral bij zonne-energie spectaculair.

PMV heeft heel wat investeringen in de sector van zonne- en windenergie gerealiseerd, stelt de spreker, onder andere met de Storm Holdings, die in totaal 50 windturbines beheren die in totaal 425 gigawattuur per jaar produceren. PMV heeft ook in zonne-energie geïnvesteerd, maar dan vooral in de beginperiode, omdat toen nog minder grote projecten werden gerealiseerd.

Werner Decrem haalt een Duitse studie aan die de LCOE van zonne- en windenergie afzet tegen andere energiebronnen. Daaruit blijkt dat zonne- en windenergie erg competitief zijn in vergelijking met traditionele energiebronnen. De spreker meent dat er in 2023 geen subsidies voor zonne- en windenergie meer nodig zijn, tenminste voor de grote turbines. Hij erkent dat de situatie anders is voor kleine turbines.

2.5. Energie-efficiëntie

PMV geeft groene leningen aan bedrijven die hun energie-efficiëntie willen verhogen. PMV kreeg in het verleden ook de vraag om energieprojecten te financieren met derdepartijfinanciering. Dat heeft PMV onder meer succesvol gedaan met Wattson, waardoor 1,2 miljoen vierkante meter aan vloeroppervlakte werd gerenoveerd. Dat zorgde voor een jaarlijkse CO₂-besparing van 9000 ton. Hier werden een groot aantal projecten met één partner gerealiseerd. In totaal werd meer dan 31 miljoen euro geïnvesteerd, in hoofdzaak bij woonzorgcentra. PMV heeft daar slechts 3 miljoen euro van geïnvesteerd. De rest werd via banken gefinancierd. Het principe was dat PMV de aanvankelijke financiering deed, en dat de banken alles herfinancierden eens het project draaide. Op die wijze konden de middelen regelmatig roteren.

De derdepartijfinanciering voor energiefinanciering werkt, stelt Werner Decrem, maar er komt veel bij kijken, zoals voorafgaand studiewerk en de combinatie van meer rendabele delen op korte termijn met andere investeringen met een langere terugverdientijd. Als men snel het laaghangend fruit plukt, en de moeilijkere zaken achteruitschuift, wordt het moeilijk om dergelijke projecten via derdepartijfinanciering gerealiseerd te krijgen, waarschuwt de spreker, omdat de terugverdienterijnen dan te lang en onzeker worden. Derdepartijfinanciering is niet universeel toepasbaar vanwege de complexiteit van de contracten en hun financierbaarheid. Directe financiering is in de meeste gevallen eenvoudiger. In veel gevallen zal een stuk van de gerealiseerde besparing niet enkel tot energiebesparing leiden, maar ook tot comfortverhoging, ten koste van de energiebesparing. Die comfortverhoging kost ook geld, die ook ten koste gaat van het terugbetalen van de investering.

2.6. Alternatieve brandstoffen

Werner Decrem sluit af met de rol van PMV als 'Implementing Partner' voor de 'Alternative Fuels Infrastructure Facility', een subsidieprogramma van de Europese Commissie dat alternatieve brandstoffen wil subsidiëren langs het TEN-T-netwerk. Als PMV projecten financiert waarvan de kosten en baten voldoende zijn aangetoond, kunnen die projecten ook aanspraak maken op die subsidies. Zo komen Europese middelen naar projecten in Vlaanderen. Dat is mogelijk voor snellaadinfrastructuur, waterstoftankstations, lng-tankstations voor de binnenvaart enzovoort. Concreet werd een project goedgekeurd van Air Products voor een waterstoftankstation in Zeebrugge.

3. Toelichting door Ann Verlinden en Marc Van den Bosch (PensioPlus)

3.1. Inleiding

PensioPlus is de koepelvereniging van de instellingen voor bedrijfspensioenvoorzieningen, in de volksmond pensioenfondsen genoemd, legt *Ann Verlinden* uit. PensioPlus vertegenwoordigt ook de sectorale inrichters van een pensioentoezegging. Ze zijn heel sterk verweven met de tweede pijler in de pensioenen. De leden van PensioPlus beheren samen met de groepsverzekeringen de pensioentoezeggingen.

De werking van PensioPlus wordt sterk bepaald door een Europese richtlijn die in nationale wetgeving vertaald is. Het gaat voornamelijk over werkgevers en werknemers die voor een bedrijf of sector samen een pensioenplan uitdenken en vanuit een beschermingsmechanisme verplicht zijn om dat geld te plaatsen in een pensioenfonds of groepsverzekering om het geld te beheren. In mindere mate worden dergelijke systemen ook voor zelfstandigen opgezet. Het beheer van een pensioenfonds gebeurt dikwijls paritair, door werkgevers en werknemers. Pensioenfondsen zijn not-for-profitorganisaties. Er zijn geen aandeelhouders. Het geld in een pensioenfonds is bestemd voor het uitbetalen van pensioengelden.

Ann Verlinden benadrukt dat de pensioenfondsen langetermijnbeleggers zijn. Investerings worden dikwijls in het kader van een 'buy and hold'-strategie gedaan, afgestemd op de pensioenverplichtingen die op een termijn van tien, vijftien, twintig jaar of langer verschuldigd zijn. Zo kunnen pensioenfondsen zich permitteren om beleggingen aan te houden, ook in momenten van gestreste financiële markten. Op die manier hebben pensioenfondsen minder last van de volatiliteit op financiële markten, en hebben ze een contracyclisch effect op de financiële markten. Pensioenfondsen beleggen voornamelijk in de reële economie, en zijn voor vele ondernemingen een soort branding voor het hr-gebeuren, aangezien het pensioenfonds dicht bij de relatie werkgevers-werknemers staat en de betrokken sociale partners meestal samen het pensioenfonds beheren.

De sector van de pensioenfondsen is zeer heterogeen. In zijn totaliteit vertegenwoordigt PensioPlus meer dan 2 miljoen aangeslotenen. De Belgische pensioenfondsen beheren samen zo'n 50 miljard euro aan vermogen. De pensioenbijdragen bedragen jaarlijks 2,1 miljard euro, de pensioenuitkeringen 1,4 miljard euro, wat betekent dat de sector nog steeds groeiende is. 70 procent van de instellingen wordt paritair beheerd, ofwel op het niveau van de raad van bestuur, ofwel op het niveau van adviesorganen. De 'funding ratio' bedraagt 150 procent van de wettelijke verplichtingen, zijnde de verplichtingen ten opzichte van de aangeslotenen. Als men de veiligheidsbuffer boven op de wettelijke verplichtingen meetelt, is de funding ratio 124 procent.

De Belgische pensioenfondsen zijn klein ten opzichte van andere Europese spelers, verduidelijkt Ann Verlinden. De Belgische pensioenfondsen maken 7 procent uit van het bruto binnenlands product. De vijftig grootste pensioenfondsen vertegenwoordigen, op het totaal van zo'n 150 pensioenfondsen, 80 procent van de markt. Dat betekent dat er veel kleinere pensioenfondsen zijn. Problematisch is dat die kleinere pensioenfondsen vanwege hun schaalgrootte niet altijd de beleggingen kunnen doen die ze willen, maar tot samenwerking verplicht zijn om bepaalde investeringskeuzes te kunnen maken.

3.2. Prudentieel kader

Marc Van den Bosch schetst het prudentieel kader waarin pensioenfondsen opereren. Dit heeft immers gevolgen voor de investeringen. Een pensioenfonds wordt opgericht om een adequaat pensioen te voorzien voor de aangeslotenen. Dat belet niet dat pensioenfondsen zich bewust zijn van hun maatschappelijke rol, ook in de

klimaattransitie. Risicobeheer speelt daarin een primordiale rol, want de 'return on investment' is heel belangrijk. Investerings door pensioenfondsen worden getoetst aan het potentieel rendement en de ermee verbonden risico's. Het 'prudent person principle' bestaat uit vier punten. Ten eerste worden alle investeringen gedaan in het belang van de aangeslotenen. Ten tweede moet de portefeuille voldoen aan de vereisten in verband met kwaliteit, liquiditeit en rendement. Ten derde moet de portefeuille aangepast zijn aan de toekomstige pensioenuitkeringen, wat betekent dat hij voldoende liquide moet zijn. Als volgend jaar een grote groep aangeslotenen op pensioen gaat, moet men die gelden niet beleggen in obligaties over dertig jaar. Ten vierde moet er gediversifieerd worden, zodanig dat een assetklasse die het minder doet kan opgevangen worden door een andere assetklasse.

Risicobeheer gaat vooral over liquiditeit. Men moet voldoende liquiditeiten hebben om de pensioenen uit te kunnen keren. Men moet de portefeuille kunnen waarderen, wat niet zo moeilijk is op een gereguleerde markt, maar moeilijker met vastgoed of infrastructuur. Het tegenpartijrisico, het concentratierisico en tal van andere risico's moeten goed beheerd worden.

De wetgeving voor het prudentieel kader in de financiële sector schenkt veel aandacht aan ESG en duurzaamheid, stelt Marc Van den Bosch. Instellingen moeten rekening houden met ESG in het risicobeheersysteem. Instellingen moeten risico's identificeren, meten, beoordelen, opvolgen en beheersen. Een pensioenfonds is niet verplicht om rekening te houden met ESG-criteria, tenzij in het kader van het risicobeheersysteem. Maar er zijn nog meer aanknopingspunten met ESG in de wetgeving, zoals bij de eigenrisicobeoordeling. Pensioenfondsen moeten hierbij om de drie jaar hun risico's in kaart brengen, en indien ESG-factoren meegenomen worden in de investeringen, is ESG hier een belangrijk aspect van. In de 'Verklaring inzake beleggingsbeginselen', die verklaart hoe pensioenfondsen zullen beleggen en hoe ze risico's beheren, speelt ESG wederom een belangrijke rol. Het betrokkenheidsbeleid is verplicht als een pensioenfonds direct belegt in aandelen, en houdt een dialoog in met de betrokken bedrijven. Dat beleid moet ook bekendgemaakt worden, inclusief de ESG-factoren hierin, zowel naar het grote publiek toe als naar de aangeslotenen.

IORP II, de Europese richtlijn rond pensioenfondsen, werd in 2019 omgezet in Belgische wetgeving. Marc Van den Bosch vertelt dat de markt van de aanvullende pensioenen bepaalde aspecten van die richtlijnen nog volop aan het verwerken is, maar dat men Europees al aan het werken is aan de review van IORP II. Daarbij kijkt men ook naar duurzaamheidsaspecten. De notie van 'dubbele materialiteit' komt er normaal gezien ook voor pensioenfondsen. Ook de verplichtingen inzake 'diversiteit en inclusie' zullen wellicht verstrengd worden.

3.3. Activabeheer

Marc Van den Bosch toont de resultaten van een financiële enquête van PensioPlus, die een overzicht geven van de investeringen van de Belgische pensioenfondsen. Daaruit blijkt dat 70 procent van de investeringen in de reële economie gebeuren, voornamelijk aandelen en bedrijfsobligaties. Ongeveer 80 procent van de activa wordt aangehouden via beleggingsfondsen, waardoor bepaalde initiatieven ook moeten worden doorgesproken met vermogensbeheerders. Uit de enquête blijkt duidelijk dat 80 procent van de investeringen al rekening houdt met ESG, ook al is dat niet verplicht. De beschikbaarheid en betrouwbaarheid van data over duurzame beleggingen is evenwel nog een obstakel. Daarom is de taxonomie belangrijk, die definieert welke activiteiten duurzaam zijn.

Het verder ondersteunen van duurzaam investeren is nodig, verklaart Marc Van den Bosch. Dat moet vooral op Europees niveau gebeuren, waar initiatieven als SFDR en de taxonomie uitgewerkt worden. Het is primordiaal dat de sector van de

pensioenfondsen zich kan conformeren naar deze Europese regels en initiatieven, zonder dat daar aparte Belgische regels bovenop komen.

3.4. Investeringsbeleid

Ann Verlinden stelt dat men dikwijls naar pensioenfondsen kijkt voor de financiering van infrastructuur, vooral in het buitenland. Pensioenfondsen zijn daar ideaal voor, omdat ze op lange termijn kunnen investeren. Belgische pensioenfondsen willen daar wel een rol in spelen, maar zijn relatief gezien erg klein. PensioPlus vertegenwoordigt een totaal vermogen van 50 miljard euro, maar grote buitenlandse pensioenfondsen beheren vaak honderden miljarden euro. Vaak moeten verschillende Belgische pensioenfondsen samenwerken om bepaalde bedragen te kunnen investeren. Vandaag investeren de Belgische pensioenfondsen 1,12 procent van die 50 miljard euro in infrastructuur. Rekening houdend met 10 procent hernieuwing per jaar, betekent dat dat ongeveer 53 miljoen euro per jaar ter beschikking gesteld wordt voor infrastructuurwerken.

Een tegenpartij heeft vaak liever één grote investeerder dan tien kleine investeerders, legt *Ann Verlinden* uit. Dat betekent dat de Belgische pensioenfondsen moeten samenwerken, dat iemand het voortouw moet nemen, en dat er voldoende expertise gezocht moet worden om in dergelijke projecten mee te stappen. De pensioenfondsen zijn geïnteresseerd in infrastructuur en andere alternatieve investeringen vanwege de meerpremie vanwege de illiquiditeit en de waarborgen of subsidies. Het is interessant als de investeringen gelijklopen met de pensioenverplichtingen, als er voldoende risicospreiding is, als men kan instappen met bescheiden tickets, en als er een beroep gedaan kan worden op betaalbare expertise.

Ann Verlinden somt de belangrijkste punten op om pensioenfondsen tot een partij te maken in de financiering van de duurzaamheidsobjectieven. Ze benadrukt dat de pensioenfondsen voornamelijk in de reële economie investeren. Dat betekent dat de pensioenfondsen voor heel wat bedrijven al mee de verduurzaming financieren. De pensioenfondsen focussen op bedrijven die een duurzaamheidsbeleid hanteren, omdat ze de ESG-risico's willen beperken. De pensioenfondsen aligneren zich volledig met de initiatieven uit de Green Deal: taxonomie, SFDR, CSRD en CSDDD. Dat vraagt veel tijd en energie, want het is complexe wetgeving die nog niet volledig onderling afgestemd is. Europa heeft ervoor gekozen om meteen van start te gaan, zonder dat er betrouwbare data waren. PensioPlus hoopt dat de kwaliteit van de data zal verbeteren. De evolutie zal pas volop aan de gang zijn als bedrijven de nodige betrouwbare data kunnen aanleveren. In het verleden toonden sommige leden van PensioPlus interesse in alternatieve investeringen, maar dat ging om verschillende redenen steeds om een beperkt bedrag en enkel indien het risico beperkt is. De eigenheid van de pensioenfondsen maakt dat ze steeds focussen op rendement en risicobeheersing, om de pensioenverplichtingen te kunnen nakomen.

Ann Verlinden rondt af met aandachtspunten voor toekomstige ontwikkelingen. Men moet zorgen dat pensioenfondsen kunnen blijven investeren in een zo ruim mogelijk beleggingsuniversum. Daarom ziet PensioPlus op tegen initiatieven van uitsluitingen. De pensioenfondsen beleggen vaak internationaal, niet enkel in Belgische bedrijven. Wat de beschikbaarheid van data betreft, verwelkomt PensioPlus de opstart van CSRD-wetgeving. Dat zou in 2024 starten voor de grootste beursgenoteerde EU-bedrijven, en zal pas tegen 2029 volledig geïmplementeerd zijn. Mochten er desondanks nieuwe investeringsregels opgelegd worden, dan hoopt PensioPlus dat dat enkel voor de nieuwe zal gelden. Desinvesteren staat bij pensioenfondsen vaak gelijk aan het verliezen van rendement en is in strijd met de 'buy and hold'-strategie die ze hanteren. De Europese regelgeving is al complex, dus PensioPlus pleit voor het vermijden van gold-plating. *Ann Verlinden* benadrukt dat de sociale partners bij pensioenfondsen mee de investeringskeuzes maken. Er

wordt dikwijls belegd in investeringsfondsen, vanwege de schaalgrootte. De pensioenfondsen zijn dus voor een stuk klant bij Febelfin en BEAMA, en rekenen op hun expertise inzake duurzame investeringen. ESG is voor PensioPlus meer dan uitsluitingen. Iemand moet de transitie financieren. Bedrijven die vandaag niet duurzaam zijn, moeten de kans krijgen om duurzaam te worden.

Ann Verlinden verkondigt trots dat de pensioenfondsen goed scoorden op de eerste Europese klimaatstresstest. De pensioenfondsen waren de eerste financiële instellingen om zo'n klimaatstresstest te ondergaan, en de Belgische pensioenfondsen bleken voldoende gefinancierd om dat te dragen.

Andries Gryffroy vraagt ter verduidelijking of de 50 miljard euro die PensioPlus vertegenwoordigt afkomstig is van alle Belgen die in de tweede pijler gestort hebben. *Ann Verlinden* verduidelijkt dat dit enkel de pensioenfondsen zijn. Er zijn twee types van pensioeninstellingen in België: de pensioenfondsen en de groepsverzekeraars. PensioPlus vertegenwoordigt daarbij de pensioenfondsen. De groepsverzekeringen zijn niet opgenomen in die 50 miljard euro, maar vertegenwoordigen nog 60 tot 70 miljard euro extra.

II. Bespreking

1. Vragen van de leden

1.1. Leo Pieters

Febelfin vraagt toegang tot de EPC-databank in verband met groene leningen, om risico's af te meten. Leningen moeten in de eerste plaats een bijdrage leveren aan de energiebesparing, niet aan het comfort van de mensen. Veel kredieten worden aangevraagd voor een uitbreiding van de woning, waarbij de oppervlakte toeneemt. De EPC-waarde verbetert, maar renovatie leidt vooral tot meer comfort voor de betrokkenen, niet tot minder verbruik. *Leo Pieters* vraagt in welke mate de banken experts in huis hebben om die risico's in te schatten.

1.2. Chris Steenwegen

Chris Steenwegen vraagt in hoeverre rekening wordt gehouden met de Europese taxonomie. Wat is het aandeel duurzame activiteiten en beleggingen, en hoe evolueert dat?

Door de energiecrisis wordt beleggen in fossiele energie opnieuw interessant. Het levert hogere rendementen op dan investeringen in duurzaamheid. Het lid wil van de sprekers weten hoe zij daarnaar kijken en daarmee omgaan.

Consumentenkredieten voor energiebesparing zijn sterk gestegen. Dat wordt veroorzaakt door wetgeving die oplegt om dergelijke investeringen te doen, door de energiecrisis, die mensen met middelen aanzet om die investeringen te doen, en ook door de sector die groene kredieten verstrekt aan voordelige voorwaarden. *Chris Steenwegen* vraagt de sprekers om dit extra toe te lichten. Hij wil weten hoeveel kredieten aan de groene criteria beantwoorden, en in hoeverre deze zich onderscheiden van normale kredieten.

Het lid verwijst naar de opmerking van Karel Baert dat de taxonomieregels soms niet haalbaar zijn. Hij wil daar graag meer toelichting over.

Er zijn enorme middelen nodig om de transitie te verwezenlijken, stelt *Chris Steenwegen*. Hij verwijst naar cijfers van de SERV, die berekend heeft dat er jaarlijks tientallen miljarden nodig zijn voor renovatie, voor infrastructuurwerken

enzovoort. De vraag van de commissie is hoe men dat geld kan vinden en mobiliseren.

De duurzame beleggingen stijgen volgens Febelfin exponentieel. De pensioenfondsen beschikken blijkbaar nog niet over een standaard voor duurzame beleggingen, maar beleggen grotendeels via beleggingsfondsen die toch weer via Febelfin gaan, die dus wel aan een standaard moeten beantwoorden. Chris Steenwegen vraagt hier om verduidelijking.

Hij wil graag ook meer toelichting bij de aanbevelingen van Febelfin.

Chris Steenwegen merkt over de presentatie van PMV op dat de middelen hier beperkter zijn. Hij waardeerde de opmerking dat innovatieve producten snel naar de markt moeten gaan. Groen ziet veel opportuniteiten in de transitie, en pleit voor wetgevende incentives voor innovatie. Groen ondersteunt ook het pleidooi voor regelluwe zones. Het lid begreep de opmerking over GDPR niet goed, vooral omdat bewerkingen met artificiële intelligentie niet gaan over gepersonaliseerde gegevens, maar over data. Waarom is dat een probleem? Hij wil ook van PMV meer duidelijkheid over hun aanbevelingen.

Uit de presentatie van PensioPlus kwam naar voren dat het primair doel is om rendement te creëren om de pensioenen te betalen. Chris Steenwegen vindt dat een terechte zorg, maar betreurt dat andere overwegingen minder belangrijk lijken. Als het gaat over duurzaamheidsrapportering, ziet PensioPlus dat vooral als een manier om aan risicobeperking te doen. Het lid ziet een spanning tussen de pensioenfondsen als langetermijnbeleggers en een klimaattransitie die enorm snel gaat. Hoe zal PensioPlus die spanning oplossen? Welke beleggingen in de portefeuille van PensioPlus zijn bestand tegen die evolutie? Binnen dertig jaar is de context immers volledig veranderd.

PensioPlus investeert 70 procent in de reële economie. 80 procent van de beleggingen gaan via beleggingsfondsen. Maar er is nog geen duidelijke standaard rond duurzaamheid. Chris Steenwegen vraagt hier duiding bij.

De bijdrage van de pensioenfondsen aan beleggingen in de energietransitie leek het lid heel miniem te zijn. PensioPlus zei een kleine investeerder te zijn, maar 50 miljard euro is voor Chris Steenwegen een behoorlijk vermogen. Als je dat bedrag bij de groepsverzekeringen en het individueel pensioensparen telt, gaat het over heel veel geld. Chris Steenwegen stelt dat mensen gemakkelijk van bank kunnen veranderen als ze vinden dat hun bank te weinig doet rond duurzaamheid, maar dat veranderen van pensioenfonds niet mogelijk is. Als iemand niet in een pensioenfonds wil zitten dat belegt in fossiele brandstof, kan die er niet zomaar uitstappen.

PensioPlus is trots op de resultaten van de Europese klimaatstresstest, maar dat gaat niet over investeringen in de transitie, maar over de liquiditeiten. Chris Steenwegen wil meer informatie over de inhoud van de klimaatstresstest.

1.3. Björn Rzoska

Björn Rzoska is ervan overtuigd dat de financiële sectoren nodig zijn voor de klimaattransitie. Op de website van Febelfin zag hij dat spaargeld in duurzame fondsen bij gezinnen stijgt. In 2021 was dat 27,4 procent van het spaargeld. Ook bij de kredieten aan ondernemingen is er een groei. Björn Rzoska wil weten welke strategieën de financiële sector hanteert om ondernemingen en gezinnen richting duurzame fondsen te loodsen. Een aantal banken, zoals vdk bank, zetten heel sterk in op alles wat met energie en isolatie te maken heeft, terwijl anderen nog wat met de voeten slepen. Hij heeft graag een totaalfoto van hoever de instellingen staan.

Ten tweede wil Björn Rzoska weten in hoeverre er een shift is in de investeringen richting duurzaamheid. Beginnen die aan de kop te staan van de investeringen en leningen?

Björn Rzoska meende, op basis van eerdere ervaringen in de commissie Financiën, een nieuw geluid te horen bij PMV. Hij onthoudt dat PMV financier wil zijn van de transitie, wat het verleden indachtig een forse uitspraak is. Bij duurzaamheid – een term die te pas en te onpas wordt gebruikt – gaat het om de ESG-normen. Onder de projecten waar PMV investeert, zitten projecten die volgens het lid perfect onder die ESG-normen vallen. Wat buiten zicht blijft, zijn de waarborgen die PMV geeft. Er zijn heel wat projecten met waarborgen van PMV die, als men er de ESG-normen op zou toepassen, niet zouden voldoen. Björn Rzoska wil weten of het waarborgbeheer ook richting duurzaamheid evolueert, en of PMV ook daar de ESG-normen zal hanteren bij nieuwe dossiers.

In de legislatuur 2014-2019 werd een Commissie voor Alternatieve Financiering van Overheidsinvesteringen opgezet, die vooral over infrastructuurwerken ging. Björn Rzoska herinnert zich dat het vaak geen probleem was om middelen te genereren voor investeringen, maar dat er een investeringskalender nodig was. Hij wil weten wat voor PensioPlus de criteria zijn om als pensioenfonds te beleggen. Is rendabiliteit werkelijk het enige criterium voor een investering? Björn Rzoska wil ook meer toelichting rond de stelling dat ESG meer moet zijn dan louter uitsluiten.

1.4. Alessia Claes

De presentatie van Febelfin sprak over verbintenissen voor het klimaat op verschillende domeinen zoals wonen en renovatiekredieten. Het laatste punt was adviesverlening. *Alessia Claes* vraagt om dat te verduidelijken. Gaat het om communicatie van de financiële sector naar buiten toe, of komen klanten naar de banken toe? Is dat gericht op financiële zaken of eerder technisch?

Er werd ook een grafiek getoond over de exponentiële groei van de consumentenkredieten, tot het eerste trimester van 2023. *Alessia Claes* wil weten wat de prognoses zijn voor de rest van 2023 en voor de jaren erna. Ze vraagt ook of er verschillen zijn tussen de regio's. Vlaanderen neemt gerichte maatregelen. *Alessia Claes* wil weten of dat een zichtbare invloed heeft.

Febelfin vroeg om de termijn voor consumentenkredieten te verlengen naar zestig maanden, en om de hypothecaire inschrijving te verlengen van dertig naar veertig jaar. *Alessia Claes* vraagt wat er in de praktijk nodig is om dat te kunnen realiseren. Moet er een wetgevend initiatief genomen worden? Moet dat federaal of op Vlaams niveau?

1.5. Leo Pieters

Leo Pieters vraagt aanvullend aan PMV om de keuzes rond laaghangend fruit en artificiële intelligentie nader toe te lichten. Hij vraagt ook hoe het spaarvermogen in Vlaanderen geactiveerd kan worden. Naast PMV bestaat ook de Gimv. In hoeverre verschillen PMV en Gimv van elkaar, en in welke mate willen ze met aandeelhouders werken, waardoor de bevolking mee zou kunnen investeren?

1.6. Andries Gryffroy

Wat is volgens Febelfin de toegevoegde waarde voor de klant van de uitgebreidere toegang van de financiële sector tot de EPC-databank, vraagt *Andries Gryffroy*. Vlaanderen werkt een systeem uit met een digitale kluis, waarbij de eigenaar van de kluis, de burger, zelf beslist of hij data al dan niet vrijgeeft. Febelfin vraagt die

gegevens nu rechtstreeks aan de overheid, maar het is niet duidelijk welk voordeel de burger daarbij heeft.

Een deel van de klimaattransitie gaat over het uitbouwen van netwerken: transportnet, distributienet, gas, elektriciteit, waterstof, CO₂. Die hebben allemaal geld nodig. Kunnen PMV en PensioPlus in dat geld voorzien? De benodigde bedragen lijken immers veel groter dan wat deze instellingen aan fondsen beheren. De vraag is of Vlaanderen die investeringen lokaal kan verankeren, of een beroep moet doen op buitenlandse investeerders. Toen State Grid Corporation of China, een Chinees staatsbedrijf, een klein stukje van Eandis wou overkopen voor 800 miljoen euro, voor slechts 4 procent rendement, werd Andries Gryffroy aangesproken door private investeerders die met geld over de brug wilden komen om een Chinese instap te verhinderen. Het was mogelijk om dat geld snel bijeen te krijgen, maar de investeerders verwachtten wel een rente van 12 procent. Investerings in infrastructuur lopen op lange termijn, zijn geregulariseerd via Vlaamse en Europese regulatoren, zijn cruciaal, maar toch stappen Vlaamse investeerders er niet in mee. Wat ontbreekt er dan?

2. Antwoorden van de sprekers

2.1. Karel Baert en Tom Van den Berghe

Op de vraag of banken voldoende expertise hebben om het onderscheid te maken tussen energetische renovaties en comfortleningen, antwoordt *Tom Van den Berghe* dat banken noch energie-experts, noch vastgoedexperten zijn. Banken zullen dus een beroep moeten doen op externe expertise, maar er zal bij kredieten voor renovaties uiteraard gekeken worden naar EPC-attesten en vooral naar de verbetering in EPC-attesten doorheen de tijd.

De invoering van de taxonomie in beleggingen is nog in volle ontwikkeling. Het percentage krediet- en beleggingsportefeuilles dat volledig gealigneerd is met de taxonomie is niet zo groot. Volgens *Karel Baert* ligt dat rond de 5 procent. Dat is niet zo verrassend, want de taxonomie-alignering van de economische activiteit in België en Europa is ook niet meer dan 5 procent. Aangezien banken de hele economie financieren, loopt dat vrij gelijk.

Vanaf 2024 moeten banken rapporteren hoeveel procent van hun beleggingen gealigneerd is op de taxonomie. Maar die berekeningswijze is zeer specifiek, waarschuwt *Tom Van den Berghe*. Alle financiering aan kmo's zit daar bijvoorbeeld niet in, want kmo's vallen niet onder de taxonomie. Een bank die groene financiering aan kmo's geeft, kan dus laag scoren op de taxonomie-alignering. De farmaceutische sector en de IT-sector vallen evenmin onder de taxonomie. De taxonomie-alignering is dus geen goede indicator om de duurzaamheid van de investeringen van een bank te meten. De taxonomie wordt gebruikt in kredieten aan bedrijven, maar ook aan particulieren, en dan specifiek bij leningen voor woningen en mobiliteit. Autoleningen zijn onderhevig aan de taxonomie.

Om een hypothecair krediet gealigneerd te hebben, moet men voldoen aan de drie voorwaarden van de taxonomie, vervolgt *Tom Van den Berghe*. De eerste voorwaarde is om bij te dragen tot vergroening. Men moet bijvoorbeeld een winst hebben in energie-efficiëntie. Een ander criterium is dat men geen schade mag toebrengen aan alle andere objectieven. In de praktijk moet een bank nagaan of 70 procent van de materialen op een werf gerecycleerd wordt, hoeveel water verbruikt wordt, of er geen schade is aan de biodiversiteit enzovoort. Banken hebben niet de expertise en de mogelijkheden om dat allemaal te controleren. Daarom is het eigenlijk onmogelijk om hypothecaire leningen te aligneren op de taxonomie. Op dit ogenblik kan geen enkele bank een taxonomie-gealigneerd hypothecair krediet aanbieden.

Daar wordt wel aan gewerkt, verzekert Tom Van den Berghe. Het Energy Efficient Mortgage Label is een initiatief om een standaardisering toe te passen, door zo nauwkeurig mogelijk groene leningen te definiëren binnen de grenzen van de beschikbare data, maar het is niet 100 procent taxonomie.

Er zijn gunstigere voorwaarden voor groene kredieten. Tom Van den Berghe kan daar moeilijk een cijfer op plakken, want iedere bank voert zijn eigen commerciële politiek. De mogelijkheden hangen ook af van de algemene intrestvoet. Als die laag is, is er weinig marge om nog extra korting te geven. Het essentiële voor een bank is het risico en de terugbetalingscapaciteit. Pas daarna wordt er gekeken naar het doel van het krediet en eventuele kortingen.

Tom Van den Berghe erkent dat het problematisch is dat mensen niet eenvoudig kunnen veranderen bij pensioensparen. Dat komt voor een groot stuk door de wetgeving, die het in- en uitstappen uit zo'n fonds fiscaal extreem afstraft. Het wordt met andere woorden fiscaal onmogelijk gemaakt.

De strategieën van banken om duurzaamheid van klanten te stimuleren, zijn volgens de spreker kortingen en specifieke formules. Dat gaat over groene renovatiekredieten, die meer gunstige voorwaarden hebben. Naast financiering doen banken ook aan adviesverlening, het wegwijs maken in regelgeving, subsidies en steunmaatregelen, zowel van particulieren als van ondernemingen.

Febelfin ziet een sterke stijging van groene consumentenkredieten voor energiebesparende doeleinden. Dat heeft ook te maken met steeds strengere normen. Elke renovatie moet aan striktere normen voldoen, dus een groot deel wordt gecategoriseerd als een groen renovatiekrediet. De cijfers voor het eerste kwartaal van 2023 liggen in het verlengde van de cijfers voor 2022, dat een sterke stijging vertoonde. Het is moeilijk om toekomstige stijgingen te voorspellen. Over de verschillen tussen de verschillende regio's heeft hij niet meteen informatie. Tom Van den Berghe weet niet of de statistieken per regio beschikbaar zijn.

Karel Baert verduidelijkt de aanbevelingen van Febelfin. Er waren twee grote aanbevelingen. Wat betreft de consumentenkredieten pleit Febelfin voor het verlengen van de wettelijke looptijd van consumentenkredieten, afhankelijk van het bedrag, zodanig dat men op een meer soepele manier krediet kan verstrekken. Febelfin denkt dat hier een grote vraag naar is. Op de vraag van Andries Gryffroy of dit federaal of regionaal moet gebeuren, antwoordt Karel Baert dat dit federaal moet gebeuren. *Tom Van den Berghe* vult aan dat de maximale looptijd van een consumentenkrediet afhankelijk is van het bedrag dat men leent. Kredieten voor zonnepanelen liggen meestal tussen 3000 en 10.000 euro, en hebben een relatief korte looptijd van dertig tot 48 maanden. De vraag is om dat te kunnen verlengen naar zestig maanden, zodanig dat de maandelijkse afbetaling voor de consument verlaagt.

De tweede aanbeveling gaat over hypothecaire kredieten, stelt *Karel Baert*. De hypothecaire inschrijvingen bij notarissen lopen nu over dertig jaar, waarbij steeds een heropname mogelijk is. Dat betekent dat men, eens het krediet terugbetaald is, opnieuw een opname kan doen binnen dezelfde hypothecaire inschrijving. Dat is moeilijk als de inschrijving beperkt wordt tot dertig jaar. Als men dat zou verlengen, zouden mensen die hun krediet afbetaald hebben meer geneigd zijn om verder te investeren in hun woning. Ook dat moet federaal geregeld worden.

Het direct voordeel van de klant bij een grotere toegang van banken tot de EPC-databank is niet groot, geeft *Karel Baert* toe. Hij denkt wel dat het een enorme boost zou geven aan het duurzaamheidsdebat, en aan de snelheid waarmee investeringen kunnen plaatsvinden, omdat men mensen gericht zal kunnen ondersteunen. *Karel Baert* benadrukt dat het debat genuanceerd moet zijn, want er

zitten elementen van GDPR in waar rekening mee moet worden gehouden. Iedereen blijft nu op zijn positie, maar de spreker gelooft dat men tussenoplossingen kan vinden om dat te deblokken, zoals dat in andere landen gebeurt. De sector die de duurzaamheid moet realiseren, dient ondersteund te worden met de nodige instrumenten om dat doel te bereiken.

Financiële instellingen staan onder druk om duurzaamheidsdoelstellingen te bereiken, maar hebben moeite om die rapporteringsdata te bekomen. Karel Baert verzekert dat het niet de bedoeling is om de toegang tot de EPC-databank 'ad vitam aeternam' te behouden. De vraag is om tijdens de looptijd van een krediet toegang te hebben tot de EPC-databank. De consument zal daar geen direct positief gevolg van hebben, behalve dat de klimaatdoelstellingen zo in de toekomst gerealiseerd kunnen worden.

2.2. Michel Casselman en Werner Decrem

PMV heeft, in interactie met bedrijven die innovatieve technologieën ontwikkelen, vastgesteld dat er weinig echte kennis is van de effecten van energiebesparende maatregelen in woningen, stelt *Michel Casselman*. Bijvoorbeeld: welk effect heeft de energiestaat op de waarde van een pand? Dat is een marktgegeven dat zich nog aan het vormen is. Inzicht verschaffen door gegevens samen te brengen, modellen te laten draaien en conclusies te trekken, zou een grote impact hebben op de motivatie om investeringen te doen. Nu isoleert men een huis en krijgt men een betere EPC-waarde, maar weet men niet of men dit zal terugverdienen. Bij verkoop van een huis, of bij schade aan een huis, wordt er informatie uitgewisseld over dat huis. Als men die gegevens zou samenbrengen, en die informatie met algoritmes zou onderzoeken, betoogt Michel Casselman, kan men betere inschattingen maken van de waarde van een huis, of de potentiële waardevermeerdering door energiebesparende renovaties. Volgens Michel Casselman zou er geen enkele beperking moeten zijn om informatie te verzamelen over huizen. GDPR verhindert dat, omdat huizen gekenmerkt worden door een adres, en een adres een persoonsgegeven is. Als men spreekt over de waarde van een huis, spreekt men over het vermogen van een persoon, en dat maakt het zo delicaat. Met wat creativiteit gelooft de spreker dat men die gegevens over huizen toegankelijk kan maken voor bepaalde toepassingen.

Michel Casselman gaat ook in op het betrekken, via aandelenuitgifte of andere methoden, van spaartegoeden van individuele personen bij de investeringen van PMV. In de coronacrisis kreeg PMV de opdracht om het Welvaartsfonds op te zetten, met zowel institutionele middelen als private middelen. PMV heeft institutionele middelen kunnen verzamelen, maar het aanspreken van private middelen, in interactie met banken en diverse partijen, lag bijzonder moeilijk. Het MiFID-profiel van de gemiddelde Vlaming bleek zeer conservatief te zijn, wat problematisch is voor risicobeleggingen en zeker voor innovatieve projecten. Het bleek ook dat Vlamingen erg gevoelig zijn voor fiscale voordelen. Er is bijvoorbeeld een relatief klein fiscaal voordeel verbonden aan de Winwinlening, maar dat zorgt er toch voor dat er elk jaar 100 tot 150 miljoen euro via die weg geïnvesteerd wordt. Ook bij het Welvaartsfonds werd een fiscale incentive besproken, maar dat bleek toen geen oplossing. Bijgevolg werd er vooral gewerkt met de institutionele middelen.

Op de opmerking dat PMV met een vermogen van 1,2 miljard maar een kleine speler is vergeleken met de noden in de klimaattransitie, repliceert Michel Casselman dat PMV steeds co-investeerder is. PMV is zeer ervaren in het samenbrengen van investeerders om meer te doen dan wat de eigen middelen toelaten. PMV slaagt erin hefboomen te creëren op de eigen middelen.

'Environmental, social and governance'-normen gaan niet enkel over klimaat, maar ook over het sociale en het bestuursmatige. PMV heeft de ambitie om dat toe te

passen op alle dossiers, verzekert Michel Casselman, dus ook op de waarborgen. Bij de waarborgen op maat, waar PMV zelf de analyses doet, wordt dat zeker meegenomen. De uitdaging is groter bij de standaardproducten, omdat het daar gaat om grotere volumes. Bij de standaardwaarborgen is er bovendien een samenwerking met diverse banken, waarbij banken automatisch de waarborg toegezegd kunnen krijgen. De rol van PMV is dan om daar audits op te doen, om te zien of het kader gerespecteerd werd. In de toekenning van die waarborgen gebeurt er overleg met de banken, om te zien hoe ESG-aspecten meegenomen kunnen worden bij het toekennen van de waarborgen.

Werner Decrem gaat in op de vragen over het aantrekken van middelen voor het uitbouwen van netwerken. Het gaat hier om gereguleerde activa, dus zaken die relatief stabiel zijn op lange termijn, en waar grote investeringen tegenover staan. Het aantrekken van privaat kapitaal moet hier in principe mogelijk zijn aan een interessante kost. Aangezien het gereguleerde activa zijn, is het risicoprofiel eerder conservatief. Elia is bijvoorbeeld een beursgenoteerd bedrijf en heeft geen problemen om kapitaal aan te trekken. Werner Decrem kan zich niet uitspreken over de situatie met The State Grid Corporation of China.

PMV tracht zijn eigen middelen te combineren met middelen van institutionele beleggers. België heeft echter maar een kleine groep institutionele beleggers. De twee grootste pensioenfondsen in Nederland zijn vele keren groter dan alle Belgische pensioenfondsen samen. Geen enkele Belgische institutionele belegger zal zomaar honderden miljoenen euro beleggen in één enkele participatie. Grote buitenlandse institutionele partners kunnen dat wel. PMV neemt dus vaak het initiatief om eigen middelen te gebruiken, om dan samen met een aantal institutionele actoren te trachten tot een bedrag te komen dat voldoende substantieel is om iets voor elkaar te krijgen. Eens men boven bepaalde drempels uitgaat, moet PMV uitkijken naar buitenlandse partijen om voldoende financiering bij elkaar te krijgen.

Financiering van een project en lokale verankering door aandeelhouderschap zijn volgens de spreker twee verschillende doelstellingen. Men kan beiden combineren, maar dan komen er extra criteria waar men rekening mee moet houden. PMV heeft dat in het verleden gedaan, en het moet voor fondsinvesteringen mogelijk zijn.

Michel Casselman treedt *Werner Decrem* bij. De bedragen die nodig zijn, kunnen enkel via co-investeerders opgehaald worden, inclusief buitenlands kapitaal. De spreker gelooft dat er veel afspraken mogelijk zijn met co-investeerders, waarbij elke partner gerespecteerd wordt en gemeenschappelijke objectieven opgesteld worden. Brussels Airport heeft bijvoorbeeld een hele evolutie doorgemaakt met een Australische partner, die dan vervangen is door een Canadese partner en dan weer door een derde. De federale overheid heeft er nog altijd een blokkeringsminderderheid. Dat zijn afspraken die mogelijk zijn, ook met buitenlandse partners. Men hoeft niet altijd 100 procent eigenaar te zijn, meent de spreker.

2.3. Ann Verlinden en Marc Van den Bosch

Marc Van den Bosch gaat in op de vraag of rendement het enige criterium is voor een investering. Het investeringsbeleid wordt afgesproken op niveau van het pensioenfonds, in de raden van bestuur die in 70 procent van de gevallen paritair worden beheerd, dus door vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers. Uit de financiële enquête van PensioPlus bleek dat de ESG-criteria in 80 procent van de gevallen meegenomen worden in het investeringsbeleid. De duurzaamheidscriteria spelen dus wel degelijk mee bij de beslissing om in een bepaald effect te investeren. De spreker benadrukt wel dat de primaire doelstelling van pensioenfondsen is dat ze ervoor zorgen dat er voldoende middelen zijn om de pensioenen uit te betalen aan de aangeslotenen.

Het risicobeheer, de afweging tussen rendement en risico, blijft cruciaal. Marc Van den Bosch wijst erop dat de implementatie van de Europese taxonomie nog niet volledig afgewerkt is. Er is dus nog geen Europese standaard die beslist wat een groene investering is en wat niet. Dat speelt mee in de beleggingsportefeuilles van de pensioenfondsen. De CSRD zal pas vanaf 2029 volledig in werking treden. Pas vanaf dan zullen er voldoende data zijn om objectief te zeggen wat duurzaam is. Dat belet niet dat er ondertussen al, meestal in samenwerking met de vermogensbeheerders, een beleid wordt uitgetekend inzake ESG.

Ann Verlinden legt uit dat het risicobeheer ervoor zou moeten zorgen dat de volledige portefeuille van de pensioenfondsen bestand zou moeten zijn tegen de evolutie van de klimaattransitie. Het is niet omdat de pensioenfondsen langetermijnbeleggers zijn, dat ze niet bezig zijn met verduurzaming en ESG. ESG wordt vandaag vooral bekeken vanuit het risicoperspectief. Wat als een deel van de portefeuille aan waarde zou verliezen vanwege evoluties in de technologie, vanwege ESG? Wat is het effect daarvan op het funding ratio? Wat is de kans dat een werkgever of werknemer extra moet bijdragen om de pensioenverplichtingen na te komen? Er zijn vandaag standaarden, maar nog geen standaarden die een-op-een bruikbaar zijn voor pensioenfondsen. Daarvoor moet men nog meer data hebben. CSRD wordt actief in 2029, maar gaat enkel over beursgenoteerde Europese bedrijven. De pensioenfondsen doen nog andere beleggingen, die niet beursgenoteerd of Europees zijn.

De klimaatstresstest werd georganiseerd door de Europese toezichthouder, in samenwerking met de ECB en ESRB. Daarbij wordt de portefeuille van pensioenfondsen doorgelicht op basis van NACE-codes. Op basis daarvan wordt een classificatie gemaakt rond de beleggingen van de pensioenfondsen. Er werd een scenario uitgedacht dat neerkwam op een onmiddellijke stijging van de emissierechten. De evolutie van het komende decennium 2023-2033 werd gesimuleerd alsof het eind 2022 zou plaatsvinden. Dan keek men wat dat zou veroorzaken op de portefeuilles. De impact op de beleggingsportefeuilles bedroeg ongeveer 13 procent. De Belgische pensioenfondsen kunnen die impact aan, omdat ze een vrij hoge funding ratio hebben: 124 procent als men de strengste norm hanteert. Als de assets met 13 procent in waarde zakken, zijn de Belgische pensioenfondsen nog steeds goed gefinancierd. Dat is logisch omdat de pensioenfondsen hun funding altijd bijstellen vanuit risicoperspectief. De sector legt altijd de nodige marges aan om de risico's aan te kunnen en bijgevolg zijn de pensioenfondsen goed gefinancierd.

Marc Van den Bosch komt terug op de opmerking dat men niet zomaar van pensioenfonds kan veranderen. Tom Van den Berghe had al genuanceerd dat dat vooral geldt voor de derde pijler, de pensioenspaarfondsen. Marc Van den Bosch verduidelijkt het verschil tussen pensioenfondsen en pensioenspaarfondsen. Pensioenfondsen maken deel uit van de tweede pijler, aanvullende pensioenen die gelinkt zijn aan professionele activiteiten. De pensioenspaarfondsen maken deel uit van de derde pijler. Een individu gaat naar een financiële instelling en belegt in een pensioenspaarfonds. Het individu is volledig vrij om al dan niet duurzaam te beleggen.

Bij pensioenfondsen speelt de tripartite relatie tussen werkgever, werknemer en pensioeninstelling mee. Het investeringsbeleid wordt meestal paritair bepaald door vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers. Die bepalen ook in welke mate ESG-criteria daarin worden opgenomen. Zolang iemand verbonden is aan een bepaalde werkgever, kan die niet kiezen voor een andere instelling. Op het moment dat iemand uit dienst treedt, kan die evenwel kiezen om zijn belegging in het pensioenfonds te laten, of te kiezen voor een andere pensioeninstelling. Men kan de investering overdragen naar het pensioenfonds van de nieuwe werkgever of naar KB 69-instellingen, verzekeringskassen die openstaan voor inkomende reservetransfers van mensen die uit dienst zijn gegaan. Ook in de tweede pijler bestaat

dus een keuzemogelijkheid om al dan niet bij een pensioeninstelling te blijven op het moment dat iemand uit dienst treedt.

Er werd gevraagd om uit te leggen waarom ESG meer is dan louter uitsluiting, zoals de website van PensioPlus vermeldt. *Ann Verlinden* verduidelijkt dat pensioenfondsen kijken naar ESG-risico's en eventuele investeringsstrategieën die daaraan verbonden zijn, waarna ze keuzes kunnen maken. Men spreekt dan van 'negatieve screening', 'positieve screening' of 'impact investing'. Een negatieve screening houdt onder andere uitsluitingen in. Dat is bijvoorbeeld het geval als een pensioenfonds niet wil investeren in wapens of fossiele brandstoffen, of het geen obligaties wil kopen van landen waar de mensenrechten worden geschonden. Dat is een mogelijke strategie om aan duurzame investeringen te doen.

Positieve screening is een andere strategie, en is meer en meer ingeburgerd. Daar zal men eigen selecties maken op basis van een aantal criteria, of men bepaalt in welke regio of sector men wil investeren, om daar dan de beste bedrijven uit te kiezen. Die techniek wordt vaak toegepast door vermogensbeheerders. 80 procent van de investeringen van pensioenfondsen gebeurt door asset managers, eerder dan door investeringen in directe lijnen.

Een derde investeringsstrategie is impact investing, wat betekent dat men investeringskeuzes zal maken om een bepaalde impact te hebben op de maatschappij. Sociale woningbouw of investeringen in scholen zou men als een vorm van impact-investering kunnen beschouwen. Impact investing komt bij pensioenfondsen eerder sporadisch voor omdat pensioenfondsen gebonden zijn aan een aantal grote principes in hun regelgeving: de focus moet op return en risico blijven, de investeringen moeten gediversifieerd worden, de investeringen moeten hoofdzakelijk geïnvesteerd worden in gereguleerde markten, zodanig dat men te allen tijde de portefeuille terug liquide kan maken, of ten minste zodat men de portefeuille goed kan waarderen. Dat is noodzakelijk om aan de rapporteringsverplichtingen te kunnen voldoen. Als impact investing, net als investeringen in infrastructuur, gebeurt, is dat altijd maar een kleine niche.

Grote spelers als het Ontario Teachers' Pension Plan kunnen investeren in Belgische infrastructuur, maar dat zijn pensioenfondsen die tot de top tien van de wereld behoren, en die vele malen het vermogen van de Belgische pensioenfondsen vertegenwoordigen. De top tien heeft gemiddeld 554 miljard euro als vermogen, waar de 150 Belgische pensioenfondsen samen 50 miljard euro beheren. Die toptienfondsen kunnen meer doen dan PensioPlus, dat aan 150 pensioenfondsen moet vragen om een deel van die 50 miljard te investeren. De Belgische pensioenfondsen willen wel investeren, maar er zijn maatregelen nodig om te zorgen dat ze met kleine sommen en meerdere spelers kunnen instappen in grote projecten. Samenwerking is dus cruciaal. Daarbij moet men rekening houden met het feit dat de tegenpartij een of twee grotere investeerders verkiest boven twintig kleine investeerders. Door de zaken te bundelen en te zorgen dat kleine spelers toezeggingen kunnen doen voor kleinere bedragen, kan men een beroep doen op een centraal aanspreekpunt met goede expertise. De kleinere pensioenfondsen beschikken niet altijd over de nodige expertise om ingewikkelde projecten op het vlak van risico en rendementen aan te nemen. Willen de Belgische pensioenfondsen een rol spelen in de toekomst, dan moet er gewerkt worden aan samenwerking en partnership. De interesse daarvoor is er volgens *Ann Verlinden* zeker.

3. Replieken en aanvullende antwoorden

3.1. Andries Gryffroy

Andries Gryffroy komt nog terug op de EPC-databank. Algoritmes op basis van GDPR-beschermde informatie kunnen ten voordele zijn van de klant, omdat het een goed beleid mogelijk maakt. De vraag is echter wie het beleid moet voeren: de overheid of de banken? Toen de overheid aan de banken vroeg om iets op te zetten rond renovatiekredieten, kwam dat niet van de grond en moest de overheid initiatieven nemen om het renovatiekrediet in te voeren. Nu de banken het succes zien van de energiehuizen en alles wat daarrond hangt, zijn de banken vragende partij om dat ook te doen. Dan zijn de banken niet het voorbeeld om beleid te voeren. *Andries Gryffroy* ziet er het nut niet van in om de banken dan toegang te geven tot alle data.

3.2. Karel Baert

Karel Baert van Febelfin begrijpt dat de data niet gebruikt mogen worden voor commerciële doeleinden. Hij verzekert dat dat niet de bedoeling is, en dat de banken willen kijken naar wat de maatschappij het meeste baat. De spreker weet te weinig over het beleid van individuele banken rond renovatiekredieten, maar gelooft dat er banken zijn die renovatiekredieten verstrekken en daar zelf initiatieven rond genomen hebben. De vraag is om rond de tafel te zitten om het wantrouwen weg te werken dat banken die data zouden gebruiken voor commerciële doeleinden. Als dat kan, zijn er misschien wel oplossingen mogelijk in het belang van de maatschappij.

3.3. Chris Steenwegen

Chris Steenwegen benadrukt dat de heroriëntatie van financiële middelen heel bepalend is om de transitie te kunnen realiseren. Hij vond het interessant om te horen wat nog niet mogelijk was met hypothecaire kredieten en taxonomie, maar hij gelooft wel dat het die richting zal uitgaan. In de toekomst zullen er meer criteria zijn om te bepalen aan welke voorwaarden men kredieten kan krijgen, en wat de waarde zal zijn van een woning.

Andries GRYFFROY,
voorzitter

Allessia CLAES,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

BEAMA	Belgian Asset Managers Association
capex	capital expenditure
CSDDD	Corporate Sustainability Due Diligence Directive
CSRD	Corporate Sustainability Reporting Directive
ECB	Europese Centrale Bank
EPC	energieprestatiecertificaat
ESG	environmental, social and governance
ESRB	European Systemic Risk Board
Febelfin	Belgische Federatie van de Financiële Sector – Fédération belge du Secteur Financier – Belgian Financial sector Federation
Fevia	Federatie Voedingsindustrie
GDPR	General Data Protection Regulation
Gimv	Gewestelijke Investeringsmaatschappij voor Vlaanderen
IORP	Institutions for Occupational Retirement Provision
LCOE	Levelized Cost Of Energy
MiFID	Markets in Financial Instruments Directive
MWh	megawattuur
NACE	Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne
opex	operating expenditure
PMV	Participatiemaatschappij Vlaanderen
SDG	Sustainable Development Goal
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
SFDR	Sustainable Finance Disclosure Regulation
TEN-T	Trans-Europees Netwerk voor Transport
VBO	Verbond van Belgische Ondernemingen
VEKP	Vlaams Energie- en Klimaatplan
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VVSG	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten